

НАШ ЈЕЗИК

Књига XLVII

Св. 1–2 (2016)

САДРЖАЈ

Чланци

Правопис

- Која напомена о Белићевом правопису, и о Белићу лично (Поводом чланка Милована Витезовића, *Срби никада нису говорили сујски, нејо судски*, Политика, понедељак 25. јануар 2016, стр. 13) (РАДОЈЕ Д. СИМИЋ) 1–9

Граматика

- Могућност трансформације именичких синтагми с генитивом материје у синтагме с конгруентним придевским атрибутом (АЛЕКСАНДРА М. МАРКОВИЋ) 11–24
- Форицност присвојних заменица у антецеденту адјективне релативне клаузе (ТАЊА З. РУСИМОВИЋ) 25–43

Лексикографија

- Концепција и структура општих једнојезичних школских речника српског као матерњег језика (ЂОРЂЕ Р. ОТАШЕВИЋ) 45–57
- Новаковићева *Посланица* о његовању језика српског – њен карактер и значај за развој српске лексикографске мисли (НЕЂО Г. ЈОШИЋ) 59–71

Стилистика и прагматика

- Претпоставка комуникативне компетенције у (писаном) омеђеном дискурсу (СЛАВКО Ж. СТАНОЈЧИЋ) 73–84
- О појму политичког дискурса и жанровима у њему (СВЕТЛАНА М. СЛИЈЕПЧЕВИЋ) 85–97

Сећања

- Митар Пешикан, О српском правопису и језичкој култури (МИЛИЦА РА-
ДОВИЋ-ТЕШИЋ)99–111

Прикази

- Слободан Павловић, *Узроци и механизми синтаксичких промена у српском
језику* (ТАМАРА Н. ЛУТОВАЦ)113–117
- Сања Ж. Ђуровић, *Укришћање глаголских врста у конјугацији глагола у савре-
меном српском језику* (АНЕТА А. СПАСОЈЕВИЋ)118–122

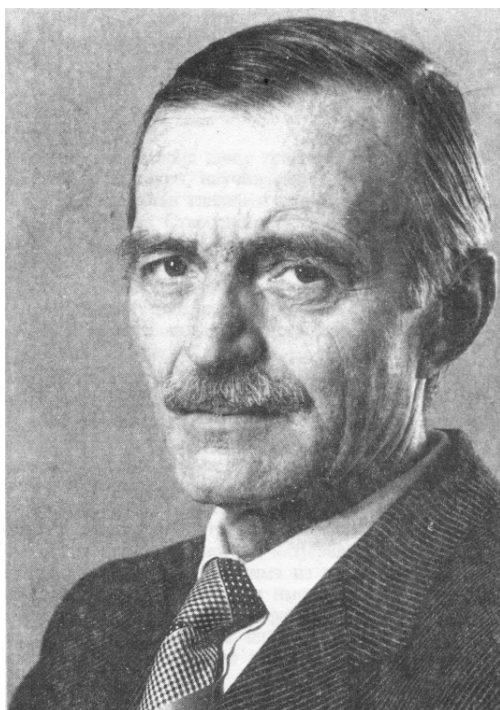
In memoriam

- Богдан Терзић (СРЕТО З. ТАНАСИЋ)123–125

Сећања

МИТАР ПЕШИКАН

О СРПСКОМ ПРАВОПИСУ И ЈЕЗИЧКОЈ КУЛТУРИ*



Угледни београдски лингвиста и филолог Митар Пешикан (1927, Трешњево, Цетиње) сада је научни саветник у Институту за српски језик у Београду, редовни члан САНУ и дописни члан ЦАНУ. Један је од уредника (и председник Уређивачког одбора) *Речника српскохрватској књижевној и народној језика САНУ*, уредник часописа *Наш језик* и члан уређивачког одбора више језичких часописа: *Јужнословенској филолоја*, *Српској дијалектолошкој зборника*, *Ономастолошких ирилоја*. Његова библиографија броји близу двеста наслова књига, сту-

дија, расправа, приказа и сл., као и више хиљада страница лексикографског текста у Речнику Матице српске (и хрватске) и Речнику САНУ. Само у 1993. и 1994. години др Митар Пешикан је објавио три дела значајна за српску филологију и језичку културу: *Наша азбука и њене норме* (Београд, 1993), заједно са Ј. Јерковићем и М. Пижурцом *Правопис српској језика* (Нови Сад, 1993) и *Лексикон*

* Текст доносимо поводом обележавања двадесетогодишњице смрти академика Митра Пешикана. Разговор је први пут објављен у часопису *Реџ – часопис за књижевност и културу*, br. 9, Београд, мај 1995, 79–85.

српскословенској шћамћарсћива и друге прилоге у монографији *Петћ векова српској шћамћарсћива* (1994). Више језичких области предмет су интересовања и рада М. Пешикана: лексикографија, дијалектологија (дисертација), палеографија, старословенистика и историја језика, ономастика, нормативистика. Неким од ових области бавио се периодично а неким перманентно. У Институту за српски језик у Београду, где проводи цео свој радни век, М. Пешикан важи као врстан научник коме се радо обраћају за савете и млађи и старији сарадници. Никад овај смирени и рационални човек није никоме ускратио свој промишљени одговор и никад није изостала његова несебична помоћ у решавању неких замршених, често нејасних језичких, а посебно лексикографских проблема. Широки дијапазон научног интересовања М. Пешикана показују и следеће књиге или веће студије и обраде: *Сћароцрпнојорски средњокаћунски и љешански јовори* (1960), *Информачјор о савременом књижевном језику* (са А. Пецом) (1967), *Наш књижевни језик на сћо јодина јослије Вука* (1970), *Из истјоријске шћојонимје Подримља* (1981), *Зетско-хумско-рашка имена на јочейку шћурској доба и гр.* (1982–84), *Сћара имена из доњей Подримља* (1986) и много других студија и обрада из акцентологије, граматике и правописа, лексикологије, редакцијске и опште старословенистике, историјске ономастике, науке о нашем језику и језичкој култури. Све му то даје високо место у савременој сербокроатистици и нашој славистици.

* * *

Ви сће један од аућора (заједно са Ј. Јерковићем и М. Пижурицом) Правойиса српскоја језика који је издала Матица српска. Какво месћо намењујейте вашем јравойису у српској језичкој нормативистјици?

Нови правопис који је издала Матица писан је да буде трећи правопис српског језика у овом столећу, што значи да су прва два била Белићев правопис, који је – понављајући издања – имао и извесне мене и дораде, и правопис двеју Матица из 1960. године, којему прилике нису дозволиле да се и у чему мења и дорађује, те је понављан само у облику истоветних фотоиздања. За такву намену није сметња што су два ранија правописа насловљена као српскохрватски, а овај као српски.

Да ли ваш јравойис јредсћавља и неку врсћу јреокрејта у језичкој норми српској језика, с обзиром на шћо да је ексћилицијно реч о јравойису с новим називом језика?

Темељ наше правописне норме утврђен је реформом Вука Карачића – азбука од 30 слова за 30 гласова као функционалних јединица и главни принцип да се речи и записују сагласно свом гласовном склопу. Од победе Вукове реформе у српској култури није било никаквих правописних преокрета, а извесна мењања правописних правила имала су карактер дораде, разраде и трагања за решењима која ће бити у што бољем складу с природом књижевног језика, али увек и с његовом вуковском основом. Укупан ток српске језичке културе имао је карактер развоја и еволуције, а не прерада и реформи или преокрета.

Крајем XIX века Вукова реформа и вуковски језик, граматика и правописни основи прихваћени су и у хрватској језичкој култури, а тиме се проширило поље и домашај примене оног књижевног језика који је Вук утемељио као српски језик, и по имену и по основном карактеру. Тај језик је, истина, у хрватској примени попримио неке особености из тамошње традиције и језичког програмирања, али ни до дан-данас није изгубио и затро своју вуковску основу, обрађену и кодификовану делима српског филолога Ђуре Даничића и хрватских вуковаца.

Је ли ишме, а нарочитио заједничким љравојисом из 1960. године, измењена или љреусмерена српска љравојисна норма и језичка култура?

Проширење поља примене нашег језика није скренуло српску језичку културу и правописну норму са српских и вуковских темеља. То важи не само за Белићев правопис, који – иако је био насловљен као српскохрватски – није био прихваћен у хрватској култури (тамо су се држали Боранићевог), него и за обједињени правопис из 1960. године. Он, наиме, уједначавајући неке правописне поступке и обједињујући у исте корице укупну правописну норму, није гасио никакве битније ни српске ни хрватске језичке и изражајне одлике, него их је уносио напоредо, као двојства остављена слободном избору. Зато је и српски језички израз, држећи се оквирне норме тога правописа и одабирајући из њених двојстава оно што му је ближе и својствене, могао остати веран својим вуковским темељима и српској изражајној традицији. Није кривица правописа што се у стихијној пракси каткад ишло и мимо тога наслеђеног склада.

Којега сџе се љавној љринцијџа држали љри доради односно љромени љравојиса?

Због одлика старог правописа које сам већ навео – ми смо га у новом програму могли задржати као полазиште и основ. Главно нам

је мерило било да језик који негујемо буде природан, неусиљен, неизвештачен, неотуђен, да се може природно говорити и на природан начин писати – а не декламовати и конструисати. А за тај циљ нису биле потребне никакве корените прераде старе норме, које би значиле и отуђивање од огромног књижног наслеђа ствараног у минулим деценијама, те нисмо ни мењали оне норме које добро уређују нашу језичку материју. Разуме се, морали смо поправити најпре очигледне промашаје старе норме какви су нпр. облици *Ируд* уместо *Ирод*, *Мехико* уместо *Мексико*, *ексхибиција* уместо *егзибиција*, *ексцеленција* поред нормалног *екселенција*, а у интересу што природнијег и логичнијег писања унели смо још подоста поправки и још више дорада онога што је било нерегулисано или неразрађено. Те поправки и дораде већ одавно су се наметале, али им нисмо могли приступити спутани обзирама према језичкој заједници у којој смо били, која је подразумевала један језик и оквирну норму у разним националним срединама.

Језичка заједница имала је, дакле, и своју цену. Како се испољило, у Хрватској је језик са заједничким именом и јравојисом јредсџављен као јрисила, иако их њо није обавезивало да ујојребљавају ииџа мимо своја сџандарга (осим, рецимо, крајкојрајној учења ћирилице, ако се не варам – у једном разреду основне школе). Зајраво, имали су своју варијанџу, свој језички сџандарг, али нису јрихваџили наднационални оквир. Није ли можда и сама мисао о наднационалној језичкој заједници била нереална?

Језичке и културне заједнице зависе од воље и оријентације судеоника. Та наша наднационална језичка заједница није била новина у нашој и широј словенској културној историји. Први словенски књижевни језик уобличили су у IX веку Ћирило и Методије намењујући га Словенима уопште, а не једном словенском народу или грани. Он се, истина, већ у првим вековима свога живота диференцирао на варијанте које зовемо редакцијама, донекле се прилагођавајући живим словенским језицима, али се негде од XI или XII века то разилажење и продубљивање разлика није наставило, него је све до XVI века одржана широка језичка заједница, коју су углавном чинили српска, руска и бугарска редакција старословенског језика, а суделовали су у њој и Румуни. Српска култура јасно се укључила у ту заједницу са подизањем Хиландара и укупним светосавским програмом. Заједница се могла толико векова одржати зато што су њени судеоници били вољни да је одрже. У том одржавању поштовали су варијантске разлике које су се укорениле у настанку редакција, а новине које су временом уносили имале су општи, надредакцијски карактер. Тако су

редакције остале само варијанте истога језика, иако се и именују често термином 'језик' (српскословенски језик, рускословенски језик).

Има ли у њој сличности са нашом новијом језичком ситуацијом?

У нашој новијој књижевнојезичкој ситуацији, хрватским прихватањем вуковског језика и правописа, наш књижевни језик постао је употребно српскохрватски. Али су у тај језик у хрватској примени уткани и неки посебни елементи из хрватске традиције и културне оријентације, тако да је он по лингвистичкој суштини постао хрватска редакција вуковског српског језика. Српски лингвисти у минулом раздобљу постојања заједничког правописа били су вољни да поштују те наслеђене редакцијске или варијантске разлике, с тим да се оне не продубљују и умножавају, него да се потребне новине и дораде уносе усаглашено, па би се тако, слично приказаном средњовековном примеру, одржавала оквирна језичка заједница. Имали смо пред очима и пример рецимо шпанског језика, који се одржава у двадесетак нација и држава (иако међу њима бива и међусобних ратова) – зато што постоји доминантна воља да се одржи заједнички језик.

Управо је та воља да се одржи језичка заједница изостала, као што одавно знамо, са хрватске стране, а како се види из неких новинских вести, и у муслиманској Босни се иде на некакву норму која промовише облике типа *лахко*, *мехко*, *џроха*, *хрђа*, којима не можемо давати места у нашој културној норми. Заједница се не може одржавати мимо воље њених чланова; и зато се пред нама тројицом у писању новог правописа наметнуо задатак не само да ажурирамо, доради-мо и поправимо оно у чему је застарео или мањкав стари правопис него и да оценимо шта у правописном смислу данас значи појам СРПСКИ ЈЕЗИК, да би наш приручник био оруђе унапређивања СРПСКЕ језичке културе.

Нису ли, ипак, српски лингвисти сувише дуго (без обзира на њихово постојање заједничке државе) инсистирали на заједничком језику? Можда, чак, и неопходно дуго, на ишчежу наше културе?

Нисмо имали избора. Једина могућна алтернатива томе, диктирана тадашњим државним и политичким приликама, били су републички правописи и републички књижевни језици. А то би значило језичке границе између Срба на Дрини, Уни итд., што је било и остало за нас потпуно неприхватљиво.

Иако сада традимо нашу норму независно од хрватског језика, остаје међу нашим језицима многа заједничких особина. Међу њима су и оне које су својственије хрватском изразу или су чешће у њему.

*Како бисте дефинисали сѣав који засѣуѣаѣте у вези са ѣим, у **Правојису** и иначе, и ѣо не само вас ѣројѣца неѣо, рекли бисмо, који доминира у нашој филолошкој и уојѣѣе кулѣурној средини код људи кадрых да се одуѣру емоѣивним ѣреѣеривањима и ѣроѣрамским засѣрањивањима?*

Прво, чињеница да се није одржала наша стандарднојезичка заједница и да ћемо сад и убудуће неговати и нормирати сам српски језик, према његовој природи и потребама – не сме значити никакву прераду обичног израза, никакво трагање за кроатизмима у њему и њихову чистку или стављање на индекс. Ускогрудо и алергично језичко чистунство, ма колико га било у другим националним срединама, потпуно је страно нашој културној традицији и наносило би штету природности и неусиљености нашег језика. Без икаквог је значаја за вредновање наших речи њихов педигре, нпр. ако су речи типа *ѣодозрив*, *виновник*, *бројка*, *ѣреѣѣлаѣник*, *ѣусѣолов*, *збирка*, *часојис* дошле из руског, хрватског или преко хрватског из чешког извора. То су данас наше стандардне речи, и наша норма их тако и третира, не бавећи се њиховим пореклом.

Друго, нећемо нимало зазирати од речи какве су *крух* (реч која живи и у неким српским крајевима, као и у узречицама „трбухом за крухом“, „о свом руху и круху“), или старинско *ѣѣсуђа* у стиховима Љубе Ненадовића „Ја ти дадох сто тисућа одабране војске моје да попалиш оно кућа на Цетињу штоно стоје“, или Његошево „гледа мајмун себе у *зрцало*“, или Ћопићево „подмукла *вељача*, фебруар, у магле замотан“. Такви синоними за нас су стилистичка залиха, која доприноси богатству и стилистичкој гипкости нашег језика.

Иѣак сва ѣа двојсѣва и ѣѣзв. кроаѣѣизми не сѣадају у ѣоѣѣенцијално сѣѣилисѣичко боѣѣѣсѣиво нашеѣ израза?

То је треће што хоћу да кажем. Има у лексици наших речника и других књига и један већи низ формалних двојстава, гласовних, структуралних и термилошких варијација за које не можемо рећи да увећавају изражајно богатство, него се јављају као збир српских и хрватских формалних особености. Није, наиме, никакво изражајно или стилско благо ако поред *во* постоји *вол*, поред *Киѣар* – *Циѣар*, поред *ко* – *ѣѣко*, него баласт формалних двојстава, која се у стандардним језицима у некој мери подносе, али се и тежи да се сведу на рационалну меру. У правопису нисмо оћуткивали ни такве варијанте, тим пре што се срећу и у текстовима оних Срба који су под јачим утицајем хрватског израза или хрватских лектора и језичке политике (нарочито кад се нешто штампало у Републици Хрватској), али смо

их информативно маркирали као *кроаџизме*, као одлике хрватске стандардизације.

Ту маркацију примењивали смо одмерено, на облике који нити што доприносе изражајности српскога стандарда нити им се може дати право место у њему. Такви су облици нпр. *џико*, *неџико*, *иџико* – за нас архаизми које су напустили већ Вук и Његош; *вол*, *сџол*, *џол* – варијанте које у Хрватској живе у ослонцу на кајкавски и чакавски изговор; *керубин*, *фаризеј*, *кришћанин*, *хереца* и *хереџик*, *Јерузалеџ* – разлике условљене верским и црквеним изразом, где је код нас *херувим*, *фарисеј*, *кришћанин*, *јерес*, и *јереџик*, *Јерусалиџ*; *џенџаур*, *џиџар*, *џербер* (*џербер*), *кемиџа*, *кирури*, *кроничан*, *демокраџиџа*, *бирокраџиџа* – грцизми, у Хрватској уобличени под јачим утицајем латинског и немачког посредништва.

Међутим, нисмо као кроатизме маркирали такве речи као *крух*, *џисуџа*, нити варијанте као *џеџверо*, *џеџверосџрук* (којих има у западнијим српским говорима), као ни уопште оне облике који имају јачег ослонца у српском изразу, укупном или западнијем – него остављамо да их регулише само језичко осећање и слободан живот језика. Штавише, и за оне облике које идентификујемо као особености хрватске стандардизације препоручујемо да се оставе слободном избору, а поготово ако исправљамо текстове наших хрватских суграђана или ђака Хрвата у нашим школама. И српски аутори који су на те варијанте навикли нека сами одмеравају хоће ли их задржавати или прелазити на типичне српске облике.

Имамо уџисак да сџе мноџо џажње џосвеџили овим џиџањима и да неџујеџе џрилично слободан сисџем срџскоџ језика.

Укратко, настојимо да негујемо складан и природан систем српског језика, али не по цену и на рачун демократије, суграђанских обзира и уважавања слободе израза и слободног живота језика. Посвећивали смо, свакако, велику пажњу, као и свему што уносимо у *Правоџис*, и овим српско-хрватским питањима, али никако не и много простора. Та су питања захватана узгредно и местимично, тамо где је до њих довела обрада грађе.

Наш разговор некако оде на ову тему, па би се погрешно могло помислити да смо се у приручнику у првом реду бавили њоме. Главни је циљ и садржај наше књиге стручна обрада грађе и система српског језика, нпр. тема о писму, транскрипцији туђих имена, великом слову, спојеном и одвојеном писању речи, интерпункцији и др. – а све је то тек понегде допуњено податком о хрватском узусу. Он је при томе узиман у облику какав је у доба језичке заједнице ушао у

литературу и наше библиотеке, а на њихове иновације типа „Еуропа“ и „земљовид“ нисмо трошили простор, јер за нас нису битне.

У српској језичкој средини, бар међу лингвистима, у прошлости није било жалби на двочлано име језика, али је сметала (као што мноима још смета) превелика употреба латинице. Поред тога што ћирилица представља примарно српско писмо, важи да и „латиница као друго наше стандардно писмо представља неодољива географска и културна ситуација“. Сматра ли да, ипак, ипак регулисаној употреби писма, не може више доћи до његовог коришћења ћирилице, али ни до ситуације, да будуће генерације не знају да се служе латиницом?

Није кривица старог правописа што је у последњих пола века дошло до убрзаног потискивања ћирилице, које је било запретило да је – ако не истисне – а оно маргинализује и сведе на другоразредну и пригодну улогу. Исто тако, није у моћи новог правописа да примену писма доведе у праву равнотежу. Није сметња употреба латинице, него истискивање ћирилице (у једно доба на телевизији се могла видети само у емисијама за село и сл.), против чега се својевремено јавно изјаснило и Научно веће нашег института. Ћирилица још није добила битку за свој стварни и пуни опстанак, а добиће је тек ако се врати у навику младих поколења (да им не буде мање својствена него латиница) и ако се на прави начин уклопи у рачунарску технику, у егзактну стручну литературу и друге области из којих је практично истиснута. Ако наша култура и друштво буду вољни и кадри да то остваре, наћи ће у нашим приручницима стручне помоћи, а остало не зависи од правописа и језичких нормативиста.

У новије време има предлога да се стандардизује екавски изговор за све који говоре српским језиком с обе стране Дрине. Какве би могле последице имати њихов изазов на језичком али и на политичком плану?

Из одломака те дискусије и кампање дигнуте око тога који су допрли до мене стекао сам утисак да има искривљивања и вулгаризације стварних предлога. Нисам то пратио, јер за нас нема никакве правописне двоумице. Јасно смо записали у *Правопису* да се српски књижевнојезички израз или српски језик заснива на двојству књижевног наречја, тј. на екавском и ијекавском изговору, и да треба поштовати створени изражајни обичај, у интересу природности израза, а призната двојства оставити слободном избору и језичком осећању аутора. У складу с тим, *Правопис* смо објавили и у ијекавској верзији, а у обе смо с пуном пажњом обрађивали и ијекавску грађу. На трајну потребу да нормирамо и обрадујемо ијекавски израз обавезује

нас већ само културно наслеђе непролазног значаја. У оба наречја сад се штампа и сажета верзија нашег правописа (истих аутора), на словљена као школско издање.

Можеће ли нешто рећи о том школском издању?

То није ђачка почетница, него по садржају пуни правопис, само сажетији од шире верзије (садржи мање објашњавања и изоставља неке посебне разраде тема, али је речник мало сажиман). Намењен је да буде ослонац све до краја општег средњег образовања, као и за употребу у ширим круговима ван школе. И овај сажетији правопис издаје Матица српска, али је суиздавач Завод за уџбенике и наставна средства.

*Правопис једног језика није уско лингвистичко истражање него се ипак описује културе и језика, што значи да су његови корисници сви језичари људи, сви они који се језиком користе у најразличитијим видовима. С тим у вези, како гледаће на чињеницу да поред новог **Правописа српског језика** Матице српске (1993) постоје и циркулишу у нашој језичкој стварности још два јубикована правописа: **Правопис српског језика с речником** (Никишић–Београд, 1993) чији су аутори неки универзитетских професора из Београда и Никишића и **Правопис српског језика – приручник за школе** Милорага Дешића. Како се у свему томе снаћи? Да ли је то за нашу језичку културу неугодан ситуација околности или је реч о бољој ствари научних и нормативних решења?*

Богатство би било више приручника различитих по методу и обиму, али сагласних у норми и правилима. Ако су пак норме различите и неспојиве, вишеструкост значи произвољност и хаос, враћање у предвуковско славјаносрпско доба, када је сваки писац имао некакав свој правопис или тек нејасне представе о њему. Из такве вишеструкости може се изаћи само избором најприхватљивијег приручника, тј. ИЛИ–ИЛИ; у противном остаје се без норме.

О приручнику петорице и његовој норми, коју нас тројица сматрамо неспојивом са нашом и неприхватљивом, већ сам био принуђен да се јавно изјашњавам, па не бих опет (поред неких листова, мој осврт објавио је никшићки часопис „Споне“, у неуљудном контексту, али са сношљивим бројем штампарских грешака). Дешићев пак приручник писан је као школска почетница (његов правописни речник нема ни 25 страна, иако је унео све примере разматране у обради), што значи да садржи само део материје коју би морала имати књига да би се кандидовала за општи национални правопис. Колико знам (можда нисам довољно обавештен), колега Дешић није се раније активно бавио правописном проблематиком, па немам представу о ње-

говој укупној нормативистичкој концепцији. Из онога што је унео у приручник видим да има подоста сагласности с нашим правописом (знатно више него с новинама приручника петорице), али и довољно несагласности да се не могу оба сагласно употребљавати у допунској функцији (чисто информативно поређење понуђених правописних правила објавио сам у „Нашем језику“ XXIX/5). Мислим да је за нашу просвету и културу штета што је тако, што се Дешић није држао нормативних оквира нашег правописа.

Може ли се очекиваћи формирање неке нове „правописне комисије“ која би заједнички радила, или ће се ствар иреверзибилно времену?

Наш правопис није прављен без тимске, реално комисијске припреме, неформалне али делотворне. Он финализује рад који је започела десеточлана група из Београда (из САНУ, из нашег института и са сербокроатистичке катедре), Новог Сада, Сарајева и Никшића. Чинили су је људи наше струке тада челни у својим срединама и установама. Из рада те групе проистекли су *Прилози правопису* (1989), а њени чланови продужили су рад у проширеном међуакадемијском телу, расправивши и сагласно оценивши све битније правописне теме. Финализујући посао, нас тројица смо у ствари наставили своје врло активно учешће у раду тих група, које нису носиле назив комисије, али и да јесу – фактички би тако радиле.

Наивно је ако неко мисли да би сад стварање комисије брзо довело до сагласне и добре књиге. И кад постоји концепцијска сагласност, протекну године док стварање комисије не уроди добром књигом. Новосадски договор био је 1954, а стари правопис изашао је 1960; наша десеточлана група почела је рад 1987, а *Правопис* смо предали штампарији средином 1993 (изашао је из ње тек 1994).

А тек како помирити тако различите испољене концепције? Нас, рецимо, никаква дискусија и комисија не би могла уверити да је боље уводити писање *једанџуџи*, *водембуба* (са *м*) или спојено *уиме*, *најпример* (обоје по Дешићу) него задржати досадашње *једанџуџи*, *воденбуба*, у *име* (у *име* хуманости, у *име* власти, у *име* цара, у *име* царево, у *име* моје), *на пример*, или да треба отворати икаква врата писању типа *начовек* (ум. *најчовек*), *јодјалекајџи*, *јоздџиломски*, *фашискиња* (чиме је проткан приручник петорице).

Из њаксе нам је јознајџо да већина корисника још увек јрибејава ујојреби стјарој Мајџичиној јравопису јошјџо се ниједно гржавно јџело није јасно изјаснило, ни ојределило. То, чини се, стјвара још веће конфузије у јисању? Какве су јџу комјетџенције свих учесника у нормирању, или Ваше јосебно?

Из праксе коју сам ја пратио и искуства немам утисак да се у битним стварима које иновирамо људи радије држе старог правописа. Ко ће (или колики ће постотака) од људи сигурније писмености, држећи се старог правописа, написати без великог слова *Морејски рај*, *Седмојодишњи рај*, *Балкански рај*, *Илинденски усџанак*, *Први усџанак*, *Боксерски усџанак*? Или опет без великог слова *Јужнобачки округ*, *Зетска бановина*, *Браничевски вилајет*, *Скадарски санџак*, *Београдски џашалук*? Или ко је склон да пише велико слово (куртоазно или „дворичко“) у *председник*, *краљ*, *емир*? Или још једно велико слово у *Кумова слама*, *Млечни џуџ*, *Халејева комета*? Или *Библија* малим, а *Светио џисмо* великим словом, тако и *Марсељеза* малим, а *Интернационала* великим словом? Стари правопис прописује или сугерира цртицу у *Радио Београд*, *Радио Нови Сад*, *бруџо џежина*, *неџо износ*, такође у *маршруџа*, *ауџоуџи*, *ауџосџрада*, спојено писање на *џарче*, на *џочек* (= на вересију), у *раскорак*, одвојено *усџуџ*, *Газимесџан*... Је ли спонтана пракса склонија да задржи писање какво прописује стари правопис или ће људи (вођени и сопственим мерилима, а не само иновацијом у нашем правопису) радије написати наведене примере онако како сам их ја горе исписао?

Овај списак могао би још доста нарасти, сведочећи да заиста више нема смисла одржавати стари правопис као основни норматив нашег писања. С друге стране, верујемо у уложени рад, не само нас тројице него и низа других људи чије су оцене, налази и подаци уграђени у наш правопис. Верујемо зато да он може квалификовано преузети нормативну улогу старог правописа и да корисници и посленици на пољу језичке културе могу у овом приручнику наћи и више стручне помоћи него што су могли наћи у старом правопису. Ако је то и приближно тако, онда је он тек на почетку своје службе, јер још није допро у руке многима којима може бити од користи. Нажалост, за доста људи код којих би био у правим рукама врло је скуп; надамо се да ће бар скраћена верзија бити у том погледу доступнија.

Надајте се, дакле, да ће вашем џравопису месџо у нашој језичкој култури осџураџи џеџова сџручна и садржајна осџособљеносџ да јој џослужу?

Логично би било да тако буде, као и да се институционални однос према њему (у просвети и другде) приклони тим мерилима и насушној потреби да се после три и по деценије најзад осавремени наш правописни норматив. Али, разуме се, то у великој мери зависи од прилика у друштву, а посебно од прилика у струци, објективних и, нарочито, субјективних. И досад би признавање места Матичиног правописа много брже ишло да те прилике у струци нису уродиле за-

прекама, у виду алтернативних или конкурентских концепција и обрада (у које је очигледно уложено много мање стручног рада, припреме, провере и одмеравања него у нашу књигу), као и кампање оспоравања нашег и Матициног програма.

Надамо се свакако (како сам рекао на свечаности у Матици) да смо сачинили дело којег се неће постидети ни аутори, ни рецензенти, ни Матица. У тој нади припремамо се и за једно друго, поново проверено издање (кроз коју годину). У њему се, ако истрајемо и будемо имали прилике, може очекивати покоја дорада, поправка формулације или редукација – али не и нарушавање интегритета књиге и измена нормативног система и концепције.

Колико сам читала Ваше радове и њихов сјисак, видим да се изванредно разноврсне исцјраживачке сјудује и научне обраде йосцјојано укришјају или смеђују са нормативистичким радовима и йрилозима. Већ йрви Ваши чланци имају и йу комйоненйу, а у йравойис се дирекйно уйушйајие „Найоменама о новом йравойису“ (који сада зовемо „сйарим“). То Вас је, сйурно, добро йрипремало за рад на садашњем новом йравойису?

На стручну разноврсност, а такође на стално враћање норми и књижевнојезичком вредновању нагонила ме је већ сама ширина програма и карактер задатака нашег института, као и осећање да се у свим гранама нашег програма, чак и кад су теме дескриптивно филолошке, може продубљивати лингвистичка и научна систематска обрада. За правописни рад припремало ме је не само директно бављење нормативистиком него можда још и више свакодневни речнички рад. Обоје добро знамо – јер нам је обома речник судбина – да готово нема речничке странице која није изискивала и неки нормативистички суд и валоризацију, што се често не своди на „није – него“ (или „плус“ и „минус“), него тражи лествицу вредновања.

Морам са задовољством да истакнем да је и моје коауторске партнере веома добро припремао за овај посао њихов професионални научни рад – низ узорних књига Јована Јерковића из историје нашег књижевног језика у прошлом веку, такође узорне књиге Мата Пижурце из дијалектологије и постарије историје књижевног језика, и друго. Радили смо веома сагласно, оно што урадимо складно се сабирало, а није гутало време на усклађивање. То је била срећа за посао, који се приводио крају у тешким условима кризе и парализованог саобраћаја.

Приметна је у Вашим радовима, нарочито у књијама на којима сйе радили йоследњих йодина (йравойис, књије о нашем йисму и

сїаром шїамїарсїву) и едукаїивна или їросветїиїељска намена, обраћање чїїалашїиву шїрем од їрофесионалних линївисїа.

То сам заиста сад ставио у први план, по цену измицања од речничког рада и од мојих ономастичких и других истраживања. Није ми било доступно да предајем студентима, београдска катедра била је затворена за мене, а одбила ме је – по не знам чијем диктату – и никшићка при оснивању факултета (не знам је ли арбитра подобности сметао мој Голи оток или бојазан од негативног утицаја на студентску црногорску свест, иако ми није баш јасно чиме сам то могао угрозити младеж предајући старословенски и историју језика). Али није ме то ослободило неког осећања просветитељске обавезе. Чини ми се да такав дуг има човек који током дугог и обимног научног и стручног рада дође до доста искустава и ваљда поузданих сазнања из материје битне за једно добро опште образовање и личну језичку културу; да је корисно, нарочито при крају радног века, ако та сазнања обједини у какав приручник погодан за оне који су вољни да уче, да уздижу своју личну образованост, као и за наставнике који ће та сазнања преносити школској младежи.

С тим циљем смо писали и *Правойис срїскоїа језика*, који нисмо сводили на пуки правилник, него смо га проткивали информативним и културолошким допунама и елементима лекција. Верујем да ће бити штета ако он, а и друге две поменуте књиге – о нашем писму и старом штампарству, не добију место у програму и лектури одговарајућих студентских група и школа (нпр. графичких). Ово не значи увереност у квалитет обраде, него истичем да у тим књигама има много података које треба знати, макар да је њихова интерпретација у којечему подбацила.

Хвала Вам на разїовору. Нека и овом їравойису – као и свим књїама уосїалом – квалиїеїї буде основно мерило вредносїи.

Разговарала Милица Радовић-Тешић